

**HORVÁTORSZÁG
AZ 1907-1908. ÉVBEN.**

**IRTA:
VERIDICUS.**

NYOMATOTT 1909.
HALADÁS KÖNYVNYOMDA,
BUDAPEST, VIII., NÉMET-UTCZA 9.

Előszó.

A demagógia uralma mindig csak rövid életű lehet. Csak addig él, a míg a nép egészséges politikai érzéke a terrorizmust lerázza magáról. Így látjuk ezt Horvátországban is. Még nagyon sokáig érezhető lesz az a megmérhetetlen erkölcsi és anyagi károsodás, ami Horvátország népét a horvát-szerb koalíció demagógszerű zsarnokoskodása által érte. Évekre kiható, becsületes szorgos munkára lesz szükség, hogy mindaz orvosoltassék, ami bűnt a koalíció a horvát nemzet haladásán elkövetett. Lélektani rejtély marad, hogy hogyan lehetséges, hogy alárendelt jelentőségű, szellemi és erkölcsi nivóval nem bíró egyének hogyan bírnak egy egész nemzetet néprontó befolyásoknak alárendelni. Alárendelni nemcsak az oly könnyen megtéveszthető alsóbb néposztályt, hanem intelligens, politikai belátással bíró férfiakat is.

Ime csak egy példa. Egész Horvátország a legnagyobb érdeklődéssel várta a horvát-szerb koalíciónak 1908. évi december hó 28-ára egybehívott össziülését. Hiszen általánosan az volt a nézet, hogy a horvát jogpárt, a koalícióban felszínre kerülő felforgató, sőt igaz nevén nevezve, hazaáruló irányzat folytán semmi esetre sem maradhat többé a koalícióban. Biztosra vette mindenki, hogy a jogpárt kilép a koalícióból, ezt így szétrobbantja és ezzel a horvát nemzetnek a legnagyobb szolgálatot teszi. És most tessék elolvasni a horvát jogpárt „Hrvatska” című hivatalos lapjában az össziülés után megjelent következő nyilatkozatot:

„Mindazoknak, akik hozzánk ez iránt kérdést intéznek, kijelentjük nyíltan és becsületesen, hogy a *horvát jogpárt* az 1907. év december hó 28.iki rezolúciója, az 1908. évi február hó 20-án megjelent választási felhívása és az 1908. évi november hó 18-án a boszniai annexiót illetőleg közzétett rezolúciója folytán, *tényleg többé nem tartozik a koalícióhoz*. Ez azonban nem akadályozza őt abban, hogy mindaddig egyetértőleg együtt működjék a koalícióval, a míg Horvátországban az alkotmányellenes állapot meg nem szűnik és törvényes kormány nem biztosittatik.”

Mit mond ez a nyilatkozat? Nem mást, mint azt, hogy a horvát jogpárt többé *tényleg nem tartozik a koalícióhoz*, de még mindig fél Supilo és társai terrorizmusától és benmarad továbbra is egy oly társaságban, a melyhez nem tartozik. Van egy ilyen eljárásra lélektani magyarázat?

Reméljük, hogy ez a tévelygés nemsokára teljesen megszűnik és Horvátországban újra rend és béke lesz.

Az 1906-1907. év telén volt. Magyarország és Horvátország között a legmélyebb béke honolt, mert a horvát-szerb koalíció kezébe kerítette a hatalmat és valóságos gőzerővel használta ki saját javára. Mindent megtett arra nézve, hogy a jövőt biztosítsa magának és minden akadályt igyekezett elhárítani, amely a dolgok forradalmi fejlődésének útjában állottak. A kiadott jelszó volt: „radikális haladás.”

Hogy mit értettek tulajdonképpen ezen jelszó alatt, azt gondosan titkolták, mert egyelőre mindenkit, de különösen Magyarországot meg akarták hagyni abban a balhítben, hogy a fiumei rezolúció áldásos munka. Még éleslátású politikusok is nem vették észre az igazi célt. Meg hagyták magukat téveszteni az álszin által. Jóhiszeműleg azt hitték, hogy a Magyarország és Horvátország között fennállott viszály megszűnt és ezáltal a legjobb reményekre jogosító békés egyetértés támad.

De vajmi hamar beállott a csalódás. A horvát-szerb koalícióban voltak elemek, amelyek nem szívesen látták a „haladás” lassu tempóját. Türelmetlenek voltak és céljaikat minél előbb el akarták érni. Tulajdonképpeni törekvésük az volt, hogy elszakadjanak Magyarországtól. Már akkor - 1906-1907. telén - voltak egynémelyek, akik aggódva látták, hogy mi történik a koalícióban és hogy az akkori kormány (Nikolič, Rojč, Badaj) mit terveznek. *Pejacsevics Tivadar gróf*, akkori horvát bán becsületére fel kell tennünk, hogy mindezen dolgokról mit sem tudott.

Ezek a jó urak, akik tulajdonképpen a koalíciónak és még igazábban *Supilo* főmatadornak eszközei voltak, mindent megtettek arra nézve, hogy chaost teremtsenek. Minden következő kormányt a priori lehetetlenné tenni; a magyarság elleni gyűlöletet lángra lobbantani; az volt a tulajdonképpeni terv. A vasuti pragmatika nekik csak jó ürügy volt arra, hogy álarcukat levessék. Az elhatározás erre sokkal régibb keletű volt.

Hogy ez így felel meg a tényeknek, kitűnik abból, hogy hogyan jött létre a pragmatika. Nyílt titok ez minden beavatott előtt. Arról volt ugyanis szó, hogy a vasutak számára oly intézkedések tétessenek, amelyek a sztrájkot kizárják. Ez csak törvényhozási úton volt lehetséges és ennek folyománya volt, hogy a szolgálati pragmatikáról törvényjavaslat készült. A javaslat, a szolgálati nyelv tekintetében, semmi intézkedést sem tartalmazott. *Nikolič* osztályfőnök, akit *Pejacsevics* gróf bán ezen kérdés tanulmányozásával megbízott, aggályoskodott és azt ajánlotta, hogy ez az alkalom használtassék fel arra, hogy a vasuti szolgálati nyelv kérdése szabályoztassék. Hosszadalmas *szóbeli* tárgyalások alapján jött létre a később törvényerőre emelkedett javaslat. *Nikolič* osztályfőnök teljesen meg volt elégedve az elért eredménnyel és a törvényjavaslat Ő Felsége előzetes szentesítését is megnyerte. De alig 10 nap múlva, - miért, miért nem - egyszerre csak feltámadt *Nikolič* urnak horvát lelkiismerete (mintha bizony a szerb *Nikolič* ilyennel birna) és kijelentette, hogy a javaslatot, amelyhez pedig hozzájárult, nem fogadhatja el, mert ezáltal a kiegyezési törvény nyelvbéli intézkedései megtámadtnak. Csodálatos, hogy ezt az osztályfőnök ur Budapesten a tárgyalások és a megállapodások folyamán nem tudta és törvényismeretét és lelkiismeretét csak 10 nap múlva Zágrábban fedezte fel.

Mindenki előtt, aki csak legkevésbé is logikusan gondolkozik, nyilvánvaló, hogy *Nikolič* a koalíció nyugtalan elemeivel a pragmatika kérdését alkalmasnak találták arra, hogy a rég tervezett szakítást nyélbe üssék. Ugy vélték, hogy a talaj immár eléggé elő van készítve arra, hogy a magyarok elleni gyűlölködést nyíltan folytassák. A félrevezetésben jól fegyelmezett hivatalnokoknak az a meggyőződés szuggeráltatott, hogy a koalíció uralma soha meg nem szűnik; unionista érzelmű hivatalnokok üldöztettek, a koalíció végrehajtó bizottsága valóságos üldöző hajtóvadászatot rendezett ilyen hivatalnokok ellen. Amidőn pedig *Rauch Pál* báró, a jelenlegi bán, abban az időben egy tartománygyűlési beszédében rámutatott arra, hogy mily veszedelmes kétszínű játékot folytat a koalíció és bebizonyította, hogy ugyanazok a képvisel-

lők, akik Zágrábban a legádázabb gyűlöletet hirdetik a magyarság ellen, Budapesten valóságos kezes bárányok, a koalíció öt lapjában egész egyszerűen gyöngé elméjünek nyilvánította. A koalíció folytatta veszedelmes játékát és Nicolich ur meglehetősen dörzsölte kezét. Finoman szőtt terve teljesen sikerült.

A horvát képviselők megkezdték az obstrukciót a magyar képviselőházban. A magyar kormány heteken át megfoghatatlan türelemmel tűrte ezt a gyalázatot, míg a horvát kormány valósággal tetszelgett magának az ellenzéki magatartásban. *Pejacsevics* gróf bár nem vette észre, vagy nem akarta észre venni hogy önön magával és a reábizott érdekekkel is teljes ellentmondásba került. Ő, akinek kötelességszerű feladata volt, hogy a Magyarország és Horvátország közötti jó viszonyt ápolja, egykedvűen nézte, hogy hogyan mérgesedett el ez a viszony napról-napra mindjobban és hogy a különben békés horvát nép között mint hintetik el a mérges gyűlölet magva. Nyíltan hirdették a horvát népnek, hogy a magyarok megakarják fosztani őket nyelvüktől, hogy magyarokká, akarják őket erőszakolni, hogy csupa magyarok lesznek hivatalnokoknak kinevezve, sőt, hogy még a templomokból is kitiltják a horvát nyelvet. A nép pedig elhitte ezt a szemem-szedett sok hazugságot és valóságos ideges láz vett erőt az országban.

A magyar kormány végtére megunt a dolgot és erőlyesen követelte *Pejacsevics* gróftól, hogy pártja „a koalíció”, hagyja abba az obstrukciót. *Pejacsevics* gróf próbálkozott eleget tenni e kívánságnak, de miután belátta, hogy eredményt képtelen elérni, (és pedig *Nikolich* kétszínű játéka miatt) levonta tehetetlensége következményeit. A horvát-szerb koalíció pedig hatalma tetőpontján látta magát. Megszabadult a nem éppen szája-ize szerinti bántól és *Nikolich* ur már látta magát, az általa oly sikeresen léprecsalt *Pejacsevics* gróf utódját, a bárni méltóságban. Egész Horvátország örömlázban volt. Csak néhány kipróbált jó hazafi látta, hogy mint terjed az országban az anarchia.

De a koalíció számítása nem ütött be. *Rakodczay* lett a bár és nem *Nikolich*. Az unionisták reménykedni kezdtek. *Rakodczay*t erőlyes embernek és hü unionistának ismerték és így mindazok, akik Szent István koronája birodalmainak egységét vallották elvükül, joggal hihették, hogy az államellenes hajsza erőlyesen el fog nyomatni. Hitték, hogy céltudatos eljárással a konzervatív elemek tekintélyes párttá fognak összegyűlni. Erre az impulzust, jogosan és méltán várták a bántól.

Az első lépés erre az lett volna, hogy oly férfiakból alkottassék egy új kormány, akik által az egész akció az erőly, állandóság és az államhűség jegyét nyerte volna. A második lépés az üresedésben lévő öt főispáni állás betöltése kellett, hogy lett volna, ami alapját képezte volna a párt alakításának. De egyik hét elmúlt a másik után, a nélkül, hogy bármely működésnek vagy tevékenységnek nyoma mutatkozott volna. A hetekből hónapok lettek. *Rakodczay* nem használta ki a rendelkezésre állott időt és egész működése folyó ügyek elintézésére szorítkozott. Híresztelt erőlyének semmi nyomát nem láttuk, azt azonban igen, hogy a teret egészen átengedte a demagógoknak. Az eredmény nem is maradt el. A bár már az utcára sem merészelt kimenni. És a midőn augusztus 18-án, misére, a zágrábi székesegyházba mennie kellett, kocsiját kövekkel dobálták meg és ezzel bátorságának utolsó szikrája is kihamvadt. A demagógia pedig az egész országban diadalmaskodott. A városokban és falvakban egyaránt népgyűlések tartattak és ezeken nyíltan hirdették a népnek, hogy immár elérkezett az ideje, hogy a horvát nép Magyarországtól elszakadjon, hogy önálló, független nemzet legyen, sőt még a koronától is megvonassék az a jog, hogy a bár saját belátása szerint nevezze ki. Törvénynyel többé nem törődtek. A horvát-szerb koalíció csak egy célt ismert: az államhatalom tekintélyét teljesen aláásni és így saját hatalmát uralomra juttatni.

Rakodczay tehetetlenül nézte ezt a hihetetlen garázdálkodást. Nem volt többé kormány, nem volt többé hatalmi tekintély. Hivatalnokok, papság, teljesen elvesztették befolyásukat; az

ország, a nép csak Supilót és társait ismerték. Ezek voltak a nép szemében az egyedüli hazafiak, az ország megváltói, mindenki más áruló volt. Aki Supiló és társai ellen beszélni merészelt, az azonnal Magyarország, sőt ha úgy kellett, Ausztria bérence volt. És ennek lett aztán az az eredménye, hogy többé senki sem mert véleményt nyilvánítani. Földről védelem nem volt és így a koalíció terrorizmusa következtében mindenki a koalícióhoz csatlakozott, aki pedig nem, az visszavonult és hallgatott. Így következett be az 1907. év ősze, a mikor is egyszerre csak a kormány, a horvát tartománygyűlést feloszlatta és új választásokat rendelt el.

Kényszerítő ok erre nem forgott fenn. Az unió-hü nemzeti párt még mindig rendelkezett 25 szavazattal a tartománygyűlésen, a mely szám a virilistákkal együtt 40-re szaporodhatott. Az ugynevezett tiszta jogpárt - vezetőjük, Dr. *Frank* után röviden Frank-pártiak - 23 mandátum fölött rendelkezett míg a horvát-szerb koalícióhoz 40 képviselő tartozott. A kormány tehát még mindig elég tekintélyes, teljesen megbízható kisebbséggel bírt. Miután pedig már akkor is igen éles ellentétek voltak a Frank-pártiak és a koalíció között, de sőt magában a koalícióban is bizonyos lényeges kérdésekben nagy ellentétek voltak - ily körülmények között erős, ügyes kormány még mindig összehozhatott volna esetről-esetre, többségeket, de különösen meg volt a lehetőség arra, hogy bizonyos kérdésekre kompromisszumok kötéssenek.

Amint a tartománygyűlés feloszlattatott Budapesten, a kormány körében úgy látszik aggályok merültek fel arra nézve, vajjon *Rakodczay* bán képes lesz-e a feloszlítás után jelentkező helyzettel megküzdeni. És miután, tekintettel a bán eddigi működésére, erre a fontos kérdésre nem-mel kellett felelni, dr. *Wekerle* miniszterelnök Budapestre kérette *Rauch Pál* bárót, akivel is november hó végén három napon át folytatott ez ügyben tanácskozásokat. E tanácskozásokból semmi sem szivárgott ki a nyilvánosságra, mindenesetre azonban nagyon komolyak lehettek, ha éppen az akkor oly nagy mérvben elfoglalt miniszterelnök ily sok időt szentelt nekik. Elérkezett december 12-ike és ezzel a tartománygyűlés tényleges feloszlátása. *Rauch* báró ismét megjelent Budapesten, ismét folytak a tanácskozások és tartottak egészen a karácsonyi ünnepekig. Az ezen tanácskozásokról megjelent újsághírek legtöbbszörre kombinációk voltak. Hogy azonban alapos munkát végeztek, kitűnik abból a programból, amelylyel *Rauch* báró, nemsokára rá, a báni méltóságot elfoglalta. Kétségtelen, hogy ez alkalommal ugyancsak szóba kerülhetett *Rauch* bárónak azon általánosan ismert nézete, hogy a horvát-országi abnormális helyzet normális eszközökkel aligha lesz szanálható. Ezt annál inkább el kell hinnünk, mert jól ismerjük *Rauch* bárónak szinte hirhedt nyíltságu jellemvonását és bátor szókimondását.

Rakodczay bán pedig ezen egész idő alatt nyugodtan Zágrábban tartózkodott és látszólag mitsem törődött a budapesti tanácskozásokkal. De nem; egyszerre csak elkezdett állásáért küzdeni. Miután egy fél éven át mit sem tett, egyszerre csak december 28-ra a nemzeti pártot pártgyűlésre hívta össze, azt hívén, hogy ezt az egykor oly erős és életképes pártot új életre fogja támaszthatni. De *Rakodczay*, úgy látszik, elfelejtette, hogy ez a nemzeti párt teljesen letörtetett. Ami még megmaradt belőle a fiumei rezolúció után, azt tönkretette az ő tétlensége. És tényleg a pártgyűlés a legnagyobb fiasco volt és csak arra volt jó, hogy még inkább növecsse a koalíció erejét.

Most tört még csak magának utat igazán az a meggyőződés, hogy a horvát-szerb koalíció legyőzhetlen. Aki még eddig ingadozott, most már nyíltan csatlakozott a koalícióhoz. Horvátország valóságos lázban volt, a legutopistikusabb jövőről álmodozva. Törvény, kiegyezés többé nem volt; sőt még felségjogok sem léteztek már; a nép és az egész horvát társadalom csak Supilót és társait ismerte.

Igy kezdődött az 1908-ik év.

Rakodczay bán január 1-én Budapestre érkezett és beadta lemondását. Ugyanekkor *Rauch* báró Budapestre meghivatott, amidőn is a tárgyalások befejeztettek és miután Ő Felsége *Rauch* bárót kihallgatáson fogadta, bekövetkezett január 8-án horvát bánná való kineveztetése.

Most mindenekelőtt arról volt szó, megválasztani a három osztályfőnöki és a főispáni állások betöltésére alkalmas férfiakat, mert *Rauch* báró nem akart elődének abba a hibájába esni, amely a tehetetlenséget előidézte. És csakugyan rövid négy nap alatt a kormány meg lett alakítva és a fontosabb főispáni állások betöltve. És miután a program véglegesen megszövegeztetett, az új bán kevés hűbe kíséretében Zágrábba utazott, ahol is január 15-én délnél megérkezett.

A vasúti állomásnál Zágráb város hatósága, továbbá az autonóm és közös tisztviselők kara tisztelgett. De alig, hogy az üdvözlő beszédek elhangzottak, pokoli zaj támadt. Gyalázatos demonstráció kezdődött. A rendőrség - természetesen városi - semmi elővigyázati intézkedést nem tett, hogy a botrányt megakadályozza, mert a rendőrség főnöke a koalícióhoz tartozott. De magát a botrányt is koalíciós képviselők rendezték. Hogy az állomási váróteremben ott várakozott a tábornoki kar és a papság, azzal ezek a botrányhajhászok mit sem törődtek. A vasúti állomáson való tüntetés egyébként csak előjátéka volt az utcái tüntetésnek. A bán és kíséretének kocsijai, sőt még egyes tábornokok kocsija is kövel, tojással megdobattak. Supilo és leghűbb fegyvertársai a Pokretašok (haladó pártiak) és a Samostalcik (önálló szerb párt) egyszerre kimutatták foguk fehérét. Csak később látták azután be, hogy mennyire elhamarkodták szép játékukat. Mert ezzel ország-világ előtt azt demonstrálták, hogy még a felségjogot sem respektálják. S amidőn a botrány folytatásaképpen odáig vetemedtek, hogy az utcán egy tisztet arra akarták kényszeríteni, hogy a tüntetésben részt vegyen és a midőn ez ellenkezett, még tettelegességre is vetemedtek, ekkor mindenki előtt és első sorban a bán előtt nyilvánvaló lett, hogy itt egészen másról van szó, mint politikai elvekről. Ezek az emberek nyíltan a forradalom felé terelték a népet.

Teljesen igaza volt tehát a bánnak, a midőn egy hivatalos kommunikében azon nézetét nyilvánította, hogy Supilo és társainak veszedelmes hátsógondolatai vannak és antidinasztikus tendenciákkal dolgoznak. De éppen azért, mert ez az igazság teljesen talált, hihetetlen düh fogta el ezt a kétes értékű társaságot. Borzadálylyal látták, ők maguk, hogy elárulták magukat és most azt hitték, hogy éktelen zajjal és lármával parlizálhatják a nagyon is kellemetlen leleplezést. A bán ellen olyan hírlapi campagne lett inszenírozva, a mihez hasonló egyáltalában sajtóban még elő nem fordult. Ami gyalázkodás a balkáni szótárban csak található volt, az nap-nap után ott volt a koalíció ujságaiban és a leghihetlenebb hazugságok tálatattak fel a botrányhajhászok tett közönségnek. Nemcsak Zágrábban, de a vidéken is, egész Horvátországban. Ez egyúttal beharangozója volt a közeledő választásoknak is, mert a legjobb és legolcsóbb korteseszköz az volt, a Mob-ot mozgosítani, a nyugodt, komoly választókat elretteníteni. Supiloék fegyvertársa Nicolich volt osztályfőnök annyira ment, hogy nyíltan hirdette, hogy a bán már megbukott és Zágrábban egy választói gyűlésen nem állotta a következő kijelentést tenni: „Nem kérünk pardont, de nem is adunk.” Ugy látszik, a volt osztályfőnök ur politikai tanulmányait Belgrádban végezte, a hol, a mint tudjuk, ha rákerül a sor, még az uralkodót is lemészárolják.

És hogyan viselkedtek ez alatt a mindenesetre csekély számra leolvadt Unió-hívek? Mit tettek, hogy az Unió zászlója köré, habár mint kicsiny, de megbízható sereg sorakozzanak? Semmit sem. Egy-két kivétellel, mindannyian visszavonultak a küzdterről, mert ők is a horvát-szerb koalíció suggestív benyomása alatt voltak és így ők is azt hitték, hogy *Rauch* báró működése eredményre nem vezethet, mert a régi rendszer utolsó életerejét is elvesztette. A nemzeti párt példája ott lebegett szemük előtt, ijesztő rémül. Látták, hogy az a párt, a mely évtizedeken át harcolva, híven ragaszkodott az Unió eszméjéhez, miként lett feláldozva

hirtelen, egy kalandorokból álló társaságnak, a kiknek a leghihetlenebb hypokrizmus és álcázkodás által sikerült megtéveszteni a magyar államférfiak politikai éleslátását. Az unionisták tehát visszavonultak és átengedték, majdnem küzdelem nélkül, a koalíciónak a teret.

Ilyen előzmények után voltak február hó végén a választások, a melyek kimenetele ennek megfelelő is volt. Az Unionisták majdnem egytől-egyig kibuktak. Sőt egyesek - mint pl. Pejacsevics gróf volt bán - nyíltan csatlakoztak a koalícióhoz. Az Unió eszméje Horvátországban többé nem létezett. Itt rá kell mutatnunk még egy jelenségre, a mely kellő színben ismerteti ezt az időszakot. *Ez a jelenség: a teljesen eltérő politikai alapon álló elemek fegyverbarátsága.* A radikális szerbek többé-kevésbé unionistáknak vallották magukat, ámbár az is igaz, hogy nem mindig mutatkoztak ezen eszme hívének. Több választásnál (pl. Vukovár-Mustar) az unió-hű jelöltek épp az által maradtak a pótválasztásnál kisebbségben, mert a radikális szerbek a koalíció jelöltjére szavaztak. A Frank-pártiak pedig, mint mindig, úgy most is, az Unió legkérlelhetlenebb ellenségeinek vallották magukat és a választásoknál mégsem harcoltak oly erősen az unionisták ellen, sőt nem egy helyütt nyíltan hirdették rokonszenvüket a bán személye iránt.

Honnan ez a különös jelenség? Honnan támadhatott ez igazi alap nélkül? A magyarázatot megtaláljuk, ha a koalíciónak azon időbeli hírlapjait olvassuk. Srbobran, Pokret, Novi liszt, stb. a bán ellen késhegyig menő személyes harcot folytattak. Először elferdítették szavait, a melylyel Supilót, a Pokretaš-okat, Samostalci-kat antidinasztikus irányzattal vádolta, és azt költötték, hogy árulóknak nevezte őket. Ezen hamisítás alapján annyit gyalázták, a mennyit az újságpapír csak elbir. A bánt naponta hazugnak, besugónak, árulkodónak nevezték. Minden áron azt akarták, hogy bizonyítsa be azt, a mit valószínűleg gondolt, de nem mondott. Erre a körülményre vezethető vissza a Frank-pártiak intellektuális közeledése az unionistákhoz, mert a Frank-pártiak vajmi hamar észrevették, hogy a - nevezzük egyelőre úgy - szerb propaganda mily veszélyes egyformán a dynasziára, az államra és épp úgy a horvátságra is.

Igy következett be március 15-én a tartománygyűlés megnyitása. A präsumptiv korelnök Barčič-Erazmo ur volt, a Bakar-i képviselő, aki hirhedt nevére szert tett a horvát tartománygyűlésen már évekkel ezelőtt tett azon kijelentésével, hogy „Horvátország boldogulása és virágzása csak akkor fogja kezdetét venni, ha Bécsben a Szent István-téren az orosz kozákság lovainak zaja fog felhangzani.” Barčič ur azon kezdte működését, hogy kereken elutasított minden érintkezést az országos kormány elnökségével, a tartománygyűlés megnyitását illetőleg. Éppugy vonakodott előintézkedéseket tenni, a karzati jegyek kiosztását illetőleg, úgy, hogy az országos kormány elnöksége volt kénytelen ez iránt intézkedni és intézkedett olyképpen, hogy valamennyi képviselő is megfelelő számú jegyekkel lett ellátva.

Miután azonban Barčič urnak számításával ez nem vágott, alig hogy megnyitotta a tartománygyűlést, azonnal kiűritette a karzatokat. Így történt, hogy a kormány nem is értesülhetett kellően a korelnök megnyitó beszédéről, mert a bán azonnal kellett, hogy a tartománygyűlésbe siessen a királyi üzenet felolvasása céljából, amit nyomon követett a székesegyházban celebrált ünnepélyes Te Deum.

Csakis az isteni tisztelet után értesült a bán és a kormány arról, hogy milyen volt Barčič urnak megnyitó beszéde. Ez a beszéd méltán sorakozott Barčič urnak fentidézett szavaihoz. Ünnepelte Garibaldit és a többi Italianissimi-t, dicsérte jelszavukat: „Fora i stranieri (ki az idegenekkel)” és végül kijelentette, hogy ebben rejlik a horvát-szerb üdv is. Természetes, hogy a koalíciót valóságos rajongással töltötte el ez a beszéd, a mely tulajdonképpen valóságos forradalmi lázítás volt.

A bán válasza nem lehetett más, mint az, hogy a tartománygyűlést azonnal elnapolta. Nem lehetett, nem volt szabad ez intézkedéssel egy percig sem késni, mert minden várakozás még nagyobb veszélyeket idézhetett volna elő. A dynastia, az állam, a horvát nemzet érdekei

követelték, hogy nyugodt komolysággal, de azonnal cselekedjék. Ismételten és különösen hangsúlyozni akarjuk, hogy a tartománygyűlés nemcsak tultette magát a törvényeken, hanem minden tekintett nélkül ellentétbe helyezte magát az államrenddel és az uralkodó törvényes akaratával, amint erre különben még ismételten visszatérni fogunk.

Az elnapolás meglehetősen váratlanul érte a horvát-szerb koalíció többségét, már t. i. a szerint, amint azok hangolva voltak. A kivételt képező higgadtabb elemek sejtették, hogy mi fog következni, mert belátták, hogy más választ a bán nem is adhat. A nagy többség azonban valóságos őrült izgalomba jött. A koalíció prófétája Supilo valóságos szent háborút prédikált a bán ellen, és a Samostalci, a Pokretaš-ok és a Pravaš-ok (jogpárt), valamint az önállóak clubjának tagjai valóságos vad üvöltéssel csatlakoztak hozzá. Hogy milyen hangon irt a koalíciós sajtó, azt könnyen el lehet képzelni.

Természetesen minden szitkozódás azzal végződött, hogy a bán bizonyítsa be a bíróság előtt, hogy ők nem hazaárulók. De még tovább mentek. Nemcsak újságjaikban, de Popović Dusan képviselő Budapesten a képviselőházban is hangoztatta, hogy tulajdonképpen maga a bán a hazaáruló, amit ha rákerülne a sor, be is tudnának bizonyítani. Magától értetődik, hogy a bebizonyítással ezek a jó urak adósok maradtak, hiszen ők soh'sem akartak egyebet, mint a könnyen hívó közönséget, botrányok feltárlásával félrevezetni.

A Samostalci-k azonban egyszerre csak elhatározták, hogy halálos csapást mérnek a bánra. A „Sbobran” című lapban nyilatkozatot tettek közzé, a melylyel felhívták a bánt, hogy azonnal emeljen ellenük vádat a bíróság előtt hazaárulásért, mert ha nem teszi, úgy ezennel nyilvánosan hazugnak, rágalmazónak, denunciánsnak nyilvánítják. Ezt a kedves nyilatkozatot az önálló szerb clubhoz tartozó valamennyi képviselő aláírta és most már bizonyosra vették, hogy a bán uralmának véget vetettek.

A bán azonban nem ült fel nekik, hanem egész egyszerűen provokáltatta a club elnökét. Ez azonban nem tetszett ezeknek az uraknak és legkevésbé dr. Medaković Bogdán elnök urnak. Kibuvót kellett hát keresni és ez abban állott, hogy Medaković ur segédei kétségbe vonták a bán párbajképességét és ezt azzal indokolták, hogy ilyes nyilatkozatok már előbb is jelentek meg a koalíció egyes lapjaiban, a nélkül, hogy akkor a bán ezekért elégtételt kért volna. Ezek a lovagok azonban figyelmen kívül hagyták azt, hogy nagy különbség van a között, ha egy politikai egyéniséget az ellenfél politikai lapjai általában támadják, és a között, ha politikai ellenfelek személyesen, nevük alatt intéznek becsületbe vágó támadást. Azt is elfelejtették ezek a jó urak, hogy az, a ki magas állami állásban, Ő Felsége bizalmát bírja, egyáltalában nem lehet párbajképtelen. Mindezekkel azonban, ezek az urak, első sorban Medaković ur érdekében nem törődtek és becsületbírásgot követeltek.

A bán segédei még ezt is elfogadták, mert látni akarták, vajjon Medaković ur egyáltalában kiáll-e. De hát azt előre lehetett tudni, hogy ebből párbaj soha sem lesz, legfőlegb olyan délszláv féle párbaj, amely - nyelvöltögetésből áll. Így végződött a Samostalci-k ezen híres államakciója.

Körülbelül ezzel egyidejűleg, a Pokretaš-ok is inscenáltak egy hozzájuk méltó ilyes államakciót. A bán egy elutazása alkalmából, február vége felé lehetett, nagy, zajos demonstráció volt a zágrábi pályaudvaron, amelyen különösen egyetemi hallgatók szerepeltek. Ez az egész demonstráció csupán az által nyert jelentőséget, hogy tulajdonképpen Surmin képviselő (Pokretaš) védnöksége alatt lett rendezve. Itt aztán tudni kell, hogy: Surmin ur ekkor nemcsak képviselő volt, hanem egyetemi tanár volt, sőt mi több, dekán is. Surmin urnak, aki a demonstráció helyszínén jelen volt, első sorban kötelessége lett volna az egyetemi hallgatókat rendre és nyugalomra birni. De ennek éppen ellenkezőjét tette. A bán válasza erre az volt, hogy Surmin-t nyugdíjaztatta. Ezzel a bán ismét darázs-fészekbe nyult. A koalíció valósággal üvöltött. Mindenféle variációban azt hirdették, hogy a bán az egyetem autonómiáját támadta

meg, hogy megölje a tanszabadságnak és így tovább. Természetes a Pokretaš-ok ily visszaütésre nem számítottak és boszut forraltak.

Boszujuk céljaira nem átalították az egyetemi fiatalságot felhasználni. Visszaéltek a könnyen hevülő fiatalság hangulatával és őket saját önző céljaikra felhasználva, azon határozatokat hozták velük, hogy követelik Surmin tanár visszahelyezését és mindaddig, amíg ez be nem következik, az egyetemről távol maradnak. A terv épp oly jól volt kigondolva, mint a mily raffinement-val végrehajtva. A koalíció valósággal lázasan dolgozott azon, hogy az egyetemi bojkott teljes legyen. A fiatalság higgadtabb része, akik a bojkotthoz nem akartak csatlakozni, annyira terrorizáltatott, hogy a második félévben csakugyan alig jelentkezett 50 hallgató (a theologusokat nem számítva). A lakosság minden rétegében gyűjtések rendezettek, amelyek azonban nagyon gyér eredménnyel jártak. Ezt a koalíciós urak okos előrelátással mélyen eltitkolták. A fiatalság pedig, számítva a kilátásba helyezett anyagi támogatásra, a prágai, bécsi és gráci egyetemeken iratkozott be.

Eleinte minden jól ment. Az útra, a beiratási díjakra és a tartózkodás első idejére szükséges pénz rendelkezésre állott. De gondoskodni kellett a következő időről is. De ez a pénz már nem volt meg. Erről a koalíció nem tartotta szükségesnek gondoskodni, mert azzal ámitotta magát és másokat - és első sorban másokat, - hogy a bán a bojkott miatt megbukik. De hát a koalíció számítása ismét nem ütött be. És most az ifjúság, távol a hazától, a legnagyobb nyomornak volt kitéve, lelkiismeretlen egyének politikai önzése folytán. A fiatalság pedig, most, hogy ismét teljes számban beiratkozott a zágrábi egyetemre, egy csapásra megismerte ezeket a jó urakat.

A bán nem hagyta magát befolyásolni mind ezen botrányok által, hanem folytatta, nyugodtan és higgadtan munkáját, a melynek főcélja az volt, hogy a félrevezetett, oktalanul felizgatott kedélyeket ismét a józan ész és belátás politikájának nyerve meg. Ezt első sorban a személyes érintkezés által érte el. Bárki jött hozzá, mindenki mint tisztelője távozott. Jöttek közről, távolról, a legellenségesebb kerületekből és minél rútabb színben ismerték a koalíció lapjaiból a bánt, annál nagyobb örömmel látták és tapasztalták az ellenkezőjét. Különösen nagy eredménnyel nyilvánult ez azon körút alkalmával, a mit a bán - a nyár folyamán - a Liká-ban és Modruš-Fiume vármegyében tett. Az egész lakosság valósággal fellélekzett, a mint a bánt szemtől-szembe megismerhette.

Hogy a nép annyira kijózanodott, ehhez nagyban hozzájárult a Samostalči-k által Kninben rendezett aljas attaque és a Novi-ban valóságos gyilkossági kísérletszámba menő orvtámadás - mert másképp nem is lehet nevezni az országuton az automobil elé keresztbe húzott távirdasodronyt, - a nép belátva, hogy a kik politikai küzdelemben ily fegyverekhez nyulnak, semmi esetre sem lehetnek igaz, jó hazafiak.

A koalíció, hogy másra terelje a nép figyelmét, lapjaiban ismét előállott a régi zenével, ismét felhívta a bánt, hogy bizonyítsa be, hogy ők hazaárulók, - nem is sejtven a jó urak, hogy mily közel állanak ahhoz, hogy kívánságuk teljesedésbe menjen.

Mint derült égből a villám, úgy csapott le ebben az időben - a koalícióra nagyon rossz időben - a Nastić-féle röpirat. Tagadhatatlan, hogy ez a röpirat értékes adatokat tartalmaz a királyi ügyész és a vizsgálóbíró számára. Azonban, miután sok olyasmire mutatott rá, a mi még akkor ismeretlen volt, de a mit már a titokban régen folyó vizsgálat ismert, de a vizsgálat érdekében nyilvánosságra hozni nem akart, tulajdonképpen ártalmára volt a vizsgálatnak. A röpirat nagy port vert és felzavarta a Samostalči-k nyugalma. Figyelmesebb lettek és látták a veszélyt. Kezdték minden gyanusat eltávolítani és megsemmisíteni. Napokon át nem tettek egyebet a Samostalči-k által félrevezetett és fellázított vidékeken, mint iratokat, leveleket égettek el, fegyvereket, lőszeret, dynamitot dobtak a vizekbe, hogy a vizsgálat elöl meneküljenek.

Mert a Samostalči-k még mindig azt hitték, hogy az ügyészség csak azt tudja, a mi a Nastić-féle röpiratban van. Arról, hogy vizsgálat folyik, hogy az már mennyire előrehaladt, és hogy már az elfogatási parancsok is kivannak állítva, fogalmuk sem volt. Vajmi rosszul kezdték azonban magukat érezni, a midőn a bírói vizsgálat folytán az elfogatások megkezdődtek és a hazaárulás címén börtönbe kerültek száma - legtöbbszörre Samostalci - 50-re emelkedett.

Most ismét azon törték eszüket, hogy hogyan zavarhatják a vizsgálat folyamát. Előbb azt tervezték, hogy az összes elfogottak általános éhség-sztrájkot rendezzenek. A terv azonban csütörtököt mondott, a sztrájkban résztvenni akarók hiánya folytán. Mert a jóllakott politikus Samostalci könnyen prédikálhatja az éhség-sztrájkot, de a börtönbe került Samostalci ha éhezik, nem igen hallgat a jóllakott elvtársra. Ámbár a még szabadon járó jóllakott Samostalci-k nem igen voltak biztosak és nyugodtak a legközelebbi jövő felett.

Miután az éhség-sztrájk nem sikerült, a koalíció legalább meg akarta nyugtatni a vizsgálati fogságban levőket is – hazugságaikban nem lévén válogatóság - azt kezdték hirdetni és hiesztelni, hogy Ő Felsége december 2-án a császári jubileum alkalmával el fogja rendelni a vizsgálat megszüntetését és a foglyok szabadon bocsátását. Ez a megtévesztésre irányuló hazug hiesztelés tartott egészen december 2-ig és a midőn ez a nap is eltelt és a hiesztelés hazugnak bizonyult, mind ezzel mit sem törődött a koalíció és keresett új hazugságokat, a melylyel a népet és a koalíciós lapok olvasó közönségét félrevezesse.

Igazán szomorú látvány, hogy mint képes egy, az értelmiség oly alacsony nivóján álló egyén mint Supilo egy egész ország felett oly vérszesen és károsan uralkodni. Még szomorubb, hogy egy egész ország hogyan képes egy ilyen embert nagy hazafinak, a haza megmentőjének ünnepelni. Azt még csak valahogy meg lehet érteni, hogy a nép és különösen ennek alsóbb és legalsóbb része egy ilyen ember szavai után indul. De, hogy komoly politikusok és különösen komoly magyar politikusok, hogyan állhattak nemcsak szóba, egy ilyen emberrel, hanem hogyan engedhettek neki vezető befolyást, az már igazán teljesen érthetetlen.

Valóban itt volt az ideje, hogy a magyar kormány és a mérvadó politikusok belátták, hogy Szt. István koronájának egysége mily mérvben kezd veszélyeztetve lenni ezen problematikus politikai existenciák lábrakapása által. Itt volt az ideje, hogy belássák, hogy ma már *Rauch báró* erélye és kipróbált Uniohüisége Magyarország egyetlen biztosítéka arra nézve, hogy Horvátországban újból rend és béke legyen. Supilo és társainak egyetlen politikai célja, az állami felforgatás. Nem akarnak ezek sem dualizmust, de még trializmust sem. Ezek egy nagy, önálló délszláv államról álmodoznak. Erre az első lépés, hogy a horvátok a magyarokkal való 800 éves kapcsolatot kettészakítsák, a többi azután, nézetük szerint, magától jön.

Mert nem csupán a véletlen műve az, hogy Horvátország a Magyarországgal való 800 éves kapcsolatban, mint ország és nemzet fennmaradt. Nem véletlen, hogy nemzetiségük megőrzése mellett megőrizték őseiktől örökölt vallásukat, a katholicizmust. Mindez csak a Magyarországgal való szoros kapcsolat által volt elérhető és éretett is el. Az orthodoxismus hullámai mindig körülrajzolták ezt a kicsiny de jellemerős népet és őseinek vallását csakis az által menthette meg, mert Magyarországra, mint bástyára támaszkodhatott. És így birta megőrizni egyéni és nemzeti sajátságait is. Jól tudják ezt Supiloék és épp ezért azon vannak, hogy ezt a kapcsolatot megtörjék.

Erre az első út az volt, hogy a horvát és szerb nép között örök idők óta szinte ösztönszerűleg létezett antagonizmust megszüntessék. Supilo és Társai - első sorban a Pokretaš-ok - a két néptörzs egységét és azonosságát prédikálták. Miután mind s két néptörzs ugyanazt a nyelvet beszéli, nem volt nehéz a bizonyítás, sőt csodálkoztak, hogy már előbb nem jöttek rá erre a nagy igazságra. De még a monarchia keretén belül lévő politikai érdekközösség is jól-rosszul megmagyaráztatott és hívőkre is talált. Ez volt a jól kigondolt akció egyik oldala. A másik oldal a munkamegosztás volt, mindig egy és ugyanazt a célt szolgálva. A Pokretaš-ok - mint

radikál haladópart - minden áron kulturharcot akartak Horvátországban előidézni. Az államnak az egyháztól való elválasztása minden megengedett és meg nem engedett eszközzel népszerűvé lett téve, a papság gyalázása állandóan napirenden volt és különösen a magasabb klérus, mint valóságos rablóbanda lett a nép elé állítva. Természetes, hogy a papi birtokok felosztása - oly jó csaletek a parasztság előtt - nem lett kifelejtve. Látjuk tehát, hogy a Pokretaš-ok akciója kizárólag a katolikus papság ellen irányult. Miért? A válasz igen egyszerű. Meg kellett törni a katolicizmus befolyását, ezzel gyengíteni a horvátságot, hogy ilyképpen annál könnyebben előkészíttessék a szerbek uralomra jutása.

Amíg a Pokretaš-ok ebben az irányban dolgoztak, velük parallel folyt a Samostalci-k munkája. De ez a munka azután már olyan volt, hogy a királyi ügyész beavatkozását tette szükségessé. Ezek is különben a vallásba kapaszkodtak bele. Minden gör. kel. hitvallású horvát egész egyszerűen szerbbé lett átnemzetesítve. S miután a horvát-szerb koalíció ezen irányzat hatalma alatt állottak, a horvátok békében türték, hogy egész vidékek miként vesznek el.

A szerb családokban a nagyszerb propaganda minden lehető eszközzel propagáltatott. Az ugynevezett templomzászló, ami különben nem egyéb, mint a szerb királyság állami lobogója, szinte kizárólagos használatra rá lett oktrojálva a hívő ortodoxokra, ezekkel a színekkel lettek a lakóházak diszitve, a ruhák ily színekből lettek összeállítva, Péter király és Gjorgje trónörökös képei ezer és ezer példányban lettek kiosztva; oly tankönyvek használatba véve, amelyek egymaguk a felségsértés tényét megállapítják; a cyrill-írás a törvény által meghatározott korlátokon túl a hivataloknál általánossá téve; - egyszóval a szerb érzület külsőleg és belsőleg annyira beoltatott a népbe, hogy bizonyos vidékeknél már teljesen megszűnt az a tudat, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiához tartoznak. Ezek után nem csodálkozhatik senki, hogy az ugynevezett szerb összeesküvési per megindított, amely per végtárgyalása már rövid néhány hét múlva teljesen meg fogja világítani ezt az egész kérdést. És itt ismét visszatérve a horvát-szerb koalícióra, nem fog hihetetlennek látszani, hogy ebbe az összeesküvési perbe a koalícióhoz tartozó hat képviselő is bele van keverve.

És most, egyszerre csak, mint villámcsapás a derült égből beütött a boszniai annexió. A horvát-szerb koalíció ezzel döntő fordulat elé került.

Miután ezek az urak a hazafiságot főbérletben tartják és amint ők maguk hirdetik, ők az egyetlen és kizárólagos horvát hazafiak, - az 1894. évi programnak legkardinálisabb pontját pedig ezen tartományoknak Horvátországhoz való csatolása képezi, joggal azt várhatta volna mindenki, hogy a koalíció ezen nagy államaktust a legnagyobb örömmel fogja üdvözölni.

Szó sincs róla. A Samostalci-knak, a Supilóknak valósággal az orruk vére folyt. S ez nem is lehet másképp. Hiszen Supilo az, aki a következő kijelentést tette: „Ha a szerencse magával hozza, hogy Bosznia és Hercegovina megszabadul az Osztrák-Magyar Monarchia fölénye alól, akkor mindenesetre Szerbiához kell csatolni.”

A koalícióhoz tartozó egyes frakciók ebben a kérdésben most már mégsem tudtak megegyezni. A Samostalci-k álláspontja homlokegyenest ellenkezik a Pravaš-ok (jogpárt) álláspontjával. Ezek jó horvátok, államhoz és királyhoz hűek.

Az imént, december hó 28-án tartott összülésen keményen összetűztek ezek a pártok egymással, a minek a vége az lett, hogy a jogpárt saját hivatalos lapjában kinyilatkoztatta - úgy mint az az előszóban olvasható - hogy többé nem tartozik a koalícióhoz, de azért még egyelőre benne marad. Hát bizony nehéz megérteni, hogy a jogpárti jó horvátok miként maradhatnak fegyverbarátságban a Samostalci-kal. Az összeesküvési per már eddig is bebizonyította és a végtárgyalás teljesen be fogja bizonyítani, hogy a nagy-szerb propagandának egyetlenegy célja van és ez nem egyéb, mint Horvátország-Slavonia-Dalmátország, Bosznia és Hercegovinának egy állammá való egyesítése Szerbia és Montenegróval. Ennek az eszmének az uszályhordozói a Samostalci-k és szövetségeseik. Hogyan működhetik tehát a jogpárt ezekkel együtt?

Rauch báró nagy érdeme az, hogy ezeket az államveszélyes fondorlatokat jóval előbb felismerte, még mielőtt Bosznia annexiója a szerbeket arra kényszerítette, hogy álarcukat leves-sék. A horvát-szerb koalíció az ország színe előtt teljesen kompromittálva van. Megmérhetlen kárt okozott az országnak és csufúságot hozott a horvát nemzetre, de végzete utólérte, felbomlása már csak napok kérdése és Horvátországban ismét kezdetét veheti a békés, a hasznos munka.

Teljesen hü képét adtuk az előzőkben a horvát-szerb koalíció államellenes, veszélyes működésének. De emellett feltártuk azokat a nagy erkölcsi és anyagi károkat is, a melyek a horvát nemzetre, Horvátország népeire a koalíció uralma folytán háramlottak. Hozsannával fogja a horvát nép üdvözölni azt a napot, a mely véget vet a koalíciónak. Mert ennek megszűnése nagy állami érdek ugyan, de mégis elsősorban magának Horvátországnak fekszik jól felfogott nagy érdekében.

Az istenáldott Horvátország gazdaságilag tönkremegy, mert a koalíció megakadályoz minden hasznos törvényhozói munkát. És hogy a horvát nép anyagi boldogulása érdekében mily nagy munka vár a horvát tartománygyűlésre, az legjobban kitűnik abból a programbeszédből, a melylyel *Rauch Pál báró*, Horvát-Szlavon-Dalmátországek bánja, 1908. évi január hó 15-én állását elfoglalta.

Ime, a bán programja:

„... A szenvedélyek fel vannak korbácsolva, pedig az országnak békére, nyugalomra van szüksége, hogy minden erőnkkel a nemzet szellemi és anyagi fejlődésére fordíthassuk. Majdnem azt kell mondanom, hogy újra kell építenünk nemzeti életünk erős várát, mert veszedelmes repedések mutatkoznak rajta. Ebben a munkában én leszek a vezető, én leszek az előmunkás. Mert mint eddig, úgy ezután is csak egy célt ismerek és ez: *Horvátország felvirágzása*. Boldogulásunk az anyaországgal, Magyarországgal való minél szorosabb kapcsolattól függ. Az, 1868. évi I. t.-c. a leghatározottabban megállapítja, hogy Horvátország Magyarországgal *államegységet* képez. Horvátországnak meg van a maga saját politikai területe, saját politikai nemzet vagyunk. Meg van belügyeinkben saját autonómiánk. De kifelé minden harmadikkal szemben, *Magyarországgal együtt meg nem osztható egységet képezünk* a Pragmatika Sanctio és az 1868. I. t.-c. világos, félre nem magyarázható szavai alapján.

A midőn ezen legfőbb politikai kérdésben álláspontomat ily határozottan kifejeztem, áttérek azon nézeteltérésekre, a melyek a *kiegyezés téves értelmezéséből* eredtek. Itt vannak kérdések, a melyek közigazgatási úton könnyen elintézhetőek, mint pl. a *nyilvános hivatalok címer kérdése*, a mely kérdés már a legközelebbi napokban horvát nyelvű feliratok alkalmazása által teljes megoldást fog nyerni. Vannak azután más kérdések, a melyek ismét csak a *kiegyezési törvény revíziója* által nyerhetnek megoldást és pedig: 1. a *nyelvkérdés* a legkisebb részletekig is oly világosan és határozottan szabályozandó, hogy jövőre e tekintetben félreértések teljesen kizárva legyenek; 2. a *zászlókérdés* tisztába hozandó; 3. *pénzügyi* tekintetben a tartománygyűlés hatásköre bővitendő lenne.

A mi már most a nyelvkérdéssel kapcsolatban a *vasúti szolgálati pragmatika* kérdését illeti, e tekintetben mindenekelőtt hivatkozom arra, hogy a miniszterelnök ur ebben a kérdésben ismételten a legnagyobb nyíltsággal kifejtette álláspontját, a mely álláspontot én is teljesen a magamévá teszek. Itten nem nyelvkérdésről, hanem a vasútak szolgálati szabályzatáról van szó, a mely szabályzat, tekintettel rendkívüli fontosságára, nem rendeleti, hanem törvényhozási úton kell, hogy életbe léptetessék. Tény az, hogy ez a szolgálati szabályzat a helyzetet Horvátországra nézve két irányban javította, mert egyrészt kötelezővé teszi a horvát nyelv használatát a közönséggel szemben, másrészt pedig elősegíti a horvátok alkalmazását a vasútaknál. Szó sincs tehát arról, hogy itt a nyelvkérdés szabályozásának bármely irányban is prejudikálni akartak volna. Mint már fentebb hangsúlyoztam, a nyelvkérdés megoldása kizárólag a kiegyezés revíziója idejére van fenntartva.

Áttérek ezután a *gazdasági kérdésekre* és pedig első sorban e kérdések *pénzügyi* részére. Autonóm hatáskörünkben sokszor oly munkákról van szó, a melyek a budget keretén belül a legjobb akarattal sem foganatosíthatók, bármily fontosak és sürgősek is legyenek azok.

Ilyenek pl. népiskolák építése, folyamok és nagyobb patakok szabályozása, mocsaras vidékek lecsapolása, iparvállalatok támogatása, stb. stb., egyszerűen hasznos befektetések volnának eszközrendszerek, de az eszközök nem állnak rendelkezésünkre.

Ezt a nagy hiányt szem előtt tartva, megállapodtam a miniszterelnök úrral, hogy a *tartománygyűlés jogköre* abban az irányban *ki fog terjesztetni*, hogy az állami adók mérvéhez képest *pótadó* vetessék ki ily hasznos befektetések eszközzésére. És ugyancsak kiterjesztessék ezen jogkör arra is, hogy a bán a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg, ezen pótadók alapján *kölcsönt vehessen fel*, kizárólag ily hasznos befektetések létesítésére.

Ime, ezzel rámutattam arra, hogy a *kiegyezés revíziója* milyen irányban kell, hogy mozogjon, a nélkül, hogy az *államjogi alap* megingattassék, mert ismétlem, *ez az alap megtámadhatatlan*. Igenis a gazdasági kérdés képezi programom legsarkalatosabb alapját. Negyven évvel ezelőtt, amidőn a kiegyezést kötöttük, meg kellett alapozni a politikai, az államjogokat. Ma ezen az alapon fel kell építenünk Horvátország gazdasági haladását, boldogulását, felvirágozását.

A gazdasági kérdések azok, amelyekre én a legnagyobb súlyt helyezem, a nép anyagi boldogulása képezi működésem főcélját. Gyarapítani akarom a nép javait szellemileg és anyagilag. Szaporítani fogom különösen a népiskolákat, hogy így emelve a nép értelmi erejét, képessé tegyem az anyagi haladására. Minden rendelkezésemre álló eszközzel azon leszek, hogy a *mezőgazdaság* minden egyes ága lehetőleg felvirágozzék. Támogatni fogom a *kisipart*, hogy ezáltal elősegítsem a nép keresetét és megvessem általa a *gyáripar* alapját. Különös gondozásom tárgyát fogja képezni a *kereskedelem* biztos fejlődése, mert megdönthetetlen meggyőződése az, hogy a közgazdasági élet ezen három főtenyezője békés együttműködésre van utalva, mert ez a békés együttműködés biztosítja az ország anyagi boldogulását.

És ha ezt elérjük, meg fog szünni népünknek oly *nagy mérvű kivándorlása Amerikába*. Mert ez a kivándorlás, amely ma már szinte kóros betegséggé fejlődik, nem rendőri intézkedésekkel, hanem az által akadályozható meg, hogy itthon is biztosítsuk a népnek anyagi boldogulását.

Nem kételkedem, hogy működésemmel célt érek. Biztosíték nekem erre *Ő Felsége* azon magasztos óhaja, hogy népei egymással békében, egyetértésben éljenek és hogy országai erkölcsileg és anyagilag felvirágozzanak. Biztosíték nekem erre a *magyar kormány* és az összes mérvadó magyar politikai tényezők jóakarata Horvátországgal szemben. És biztosíték nekem erre a *horvát nép* józan politikai érzéke, a mely még mindig megtalálta azt a helyes utat, a melyen haladnia kell, hogy a nemzet boldoguljon. És végül biztosítékot találok *magamban* is, mert a mit én hazám és nemzetem boldogulására üdvösnek és szükségesnek találok, azt erélyesen keresztül is viszem.

Jelszavam: „Pro rege et patria.”

* * *

Ez a program köteteket beszél. Horvátország politikai ujjaszületése, az ország gazdasági felvirágzása, a nép anyagi boldogulása van ebben a programban világosan, határozottan, okszerűen letéve. És mind ez megakadályoztassék, és mind ez csak vágy és ábránd maradjon, mert egy néhány kétes politikai existencia önző érdekei ezt úgy kívánják? Nem, ez lehetetlen. Minden jel arra mutat, hogy Horvátország szorgalmas békeszerető népe lerázza magáról a koalíció kényszerzubbonyát, hiszen ma már belátja a horvát nép, hogy a koalíció csak bajt és szerencsétlenséget hozott az országra. És a mint Horvátország fölszabadul a koalíció nyüge alól, azonnal a munka uralma fog kezdődni. Munka lesz ismét Horvátországban a jelszó, és a horvát nemzet, a horvát nép végtére, oly hosszú idők után, ismét élvezni fogja a munka jól megérdemelt gyümölcseit. Rend és béke fognak ismét Horvátországban honolni *Ő Felsége* üdvére, a haza javára.

